

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Obecná teorie a dějiny umění a kultury

Kulturologie

Teze disertační práce

*Využití efektů veřejných kulturních služeb v rozvojových
strategiích měst*

*Using the Effects of Public Cultural Services in the
Development Strategies of Cities*

PhDr. Mgr. Lenka Opletalová, Ph.D.

2016

Zuzana Dudová

Obsah

1. Úvod	3
2. Teoretická východiska práce	4
2.1 Rešerše existujících přístupů k řešení problematiky	4
2.2 Definice klíčových pojmů	4
2.3 Koncept veřejných kulturních služeb	6
2.4 Kulturní politika	6
2.5 Strategické plánování kultury	6
2.6 Neekonomické přínosy kulturní participace	7
2.7 Indikátory přínosů kultury	8
3. Analytická část	9
3.1 Rešerše státní koncepce kulturní politiky z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování	9
3.2 Rešerše koncepčních materiálů vybraných příspěvkových organizací z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování	9
3.3 Rešerše krajských koncepčních dokumentů z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování	10
3.4 Rešerše koncepčních materiálů vybraných měst z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování	10
3.5 Analýza přínosů veřejných kulturních služeb ve městech Český Krumlov, Velké Meziříčí, Blatná	11
3.6 Shrnutí nejdůležitějších zjištění z šetření podporovatelů, poskytovatelů veřejných kulturních služeb a postojů obyvatel vybraných měst	14
4. Závěr	15
5. Výběr z literatury a zdrojů	16

1. Úvod

Předmětem této disertační práce je využití efektů veřejných kulturních služeb v rozvojových strategiích měst v kontextu širšího tématu evaluace veřejných kulturních služeb. **Cílem práce** je v teoretické části uvést současné přístupy k tomuto tématu a objasnit jeho význam, v empirické části pak reflektovat realitu strategického plánování a evaluace veřejných kulturních služeb v České republice na úrovni měst. Dílčí témata v tomto smyslu představují identifikace možných neekonomických přínosů veřejných kulturních služeb a význam přínosů tohoto typu služeb pro analyzovaná města Český Krumlov, Velké Meziříčí a Blatná.

Rozvoj lokálních společností ve vztahu k efektivitě veřejné správy a účelnému využívání prostředků z veřejných zdrojů představuje velmi aktuální a důležité téma. Tato disertační práce vznikla v rámci projektu Ústavu etnologie FF UK „*Vytvoření a ověření mechanismů evaluace veřejných kulturních služeb*“¹, a měla by přispět k rozpoznání možné míry využití efektů veřejných kulturních služeb pro rozvoj lokalit a regionů a k identifikaci případných nedostatků (a jejich příčin) v možném využívání těchto efektů.

Pro splnění vytyčených cílů tohoto aplikovaného výzkumu jsem využila jak kvalitativních, tak kvantitativních metod a technik. Pro přehled dosavadních poznatků v teoretické části práce vycházím z rešerše odborné literatury a zahraničních studií. V empirické části jsem využila kvalitativní vnitřní obsahové analýzy sekundárních dokumentů tří rovin kulturní politiky - koncepčních a strategických materiálů na úrovni měst, krajů, ale i národní kulturní politiky. K dokreslení celkového obrazu, jak se v současnosti ke strategickému plánování veřejných kulturních služeb a jejich evaluaci v České republice přistupuje, pak přispěla i obsahová analýza koncepčních materiálů nejvýznamnějších českých kulturních příspěvkových organizací. Dále jsem analyzovala sekundární data² za jednotlivá města z realizovaných empirických šetření

¹ Projekt (identifikační kód DF12P01OVV036) Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), který probíhal v letech 2012 až 2015. Řešitelským pracovištěm byl Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

² a) Kvalitativní šetření zástupců vybraných poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb ve městě, provedené technikou polostandardizovaných rozhovorů. Vstupní šetření proběhlo na jaře 2012 a opakované na jaře 2014. Mezi podporovateli veřejných kulturních služeb byli v roce 2012 i v roce 2014 zástupci vedení měst (starosta či místostarosta), pracovníci městského úřadu, kteří mají ve své působnosti oblast kultury nebo vedení kulturních komisí. Mezi poskytovateli veřejných kulturních služeb byly nejpočetněji zastoupeny příspěvkové organizace a občanská sdružení či spolky, méně společnosti s ručením omezeným, obecně prospěšné společnosti a nadační fondy.

b) Kvantitativní reprezentativní výzkum dospělých, tj. starších 18 let, obyvatel měst, prováděný technikou řízených standardizovaných rozhovorů. Vstupní výzkum o velikosti souboru 400

obyvatel (mládeže a dospělých), poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb.

2. Teoretická východiska práce

2.1 Rešerše existujících přístupů k řešení problematiky

Téma předkládané disertační práce představuje zcela specifickou oblast, které zatím nebyla v České republice věnována pozornost. Tato práce navazuje na analýzu lokální kultury a její proměny týkající se měst Českého Krumlova, Velkého Meziříčí a Blatné, kterým se od devadesátých let věnovala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Studiu sociálních a institucionálních podmínek rozvoje kultury se ve svých analýzách věnuje zejména Sociologický ústav Akademie věd ČR (projekt *Sociální a institucionální podmíněnost rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí a její využití v efektivnější organizaci kulturních aktivit regionu*) případně Institut umění – Divadelní ústav (projekt *Studie stavu, struktury a podmínek a financování umění v ČR*) či Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS).

V mezinárodním kontextu je institucemi jednotlivých států, ale i mezinárodních organizací (OECD, OSN atd.) věnována pozornost zejména analýze přínosů kultury (a možnostmi jejich evaluace) lokálnímu a regionálnímu rozvoji a to např. v kontextu udržitelného rozvoje.

2.2 Definice klíčových pojmů

Kultura je zde analyzována v jejím distributivním smyslu na úrovni (konkrétních) jedinečných sociokulturních systémů demonstrujících se v průběhu času v podobě konkrétních lokálních kultur. Specifické konfigurace idejí, artefaktů, norem, sociokulturních regulativů, modelů chování, institucí a kulturních vzorů, předávané členy sociokulturních systémů pak představují zcela jedinečné adaptační strategie, kterými tyto vnitřně strukturované a relativně samostatné systémy reagují na změny v prostředí (Soukup, 2009).

respondentů v každém městě proběhl na jaře 2012 a opakovaný o stejné velikosti souboru v každém městě na jaře 2014.

c) Kvantitativní vyčerpávající šetření mládeže - žáků posledních ročníků základních škol a prvních a posledních ročníků středních škol a učilišť ve městech, provedené technikou osobně administrovaného dotazníku ve třídách. Vstupní šetření proběhlo na podzim 2012 a opakované na podzim 2014. Struktura respondentů všech šetření je uvedena v disertační práci v Příloze č. 1.

V teoretické části práce, která se zabývá vymezením jednotlivých klíčových pojmů a vztahů mezi nimi, je pojem kultura a její přívlasky využíván jak v širokém antropologickém, tak i v redukováném smyslu (např. v rámci konceptu veřejných kulturních služeb).

Lokální kultura označuje jednotlivé lokální kultury jako specifický kulturně historický způsob adaptace sociokulturního systému v daném prostoru a čase (Soukup, 1993). Lokální společnost je v tomto smyslu velmi stabilní a silně integrovanou strukturou s přehlednými sociálními vztahy a s velmi intenzivní emocionální vazbou jejich členů na danou lokalitu. V kulturologickém pojetí je lokální kultura, obecně coby sociokulturní systém, tvořena prvky hmotné a nehmotné povahy. Nehmotnými složkami sociokulturního systému, které jsou sdílené všemi jeho členy, jsou sociokulturní regulativy a ideje. Hmotnou složkou jsou artefakty.

Sociokulturní potenciál představuje i v rámci kulturologických analýz Ústavu etnologie nový pojem, který doposud nebyl teoreticky příliš rozpracován. Spojuje v sobě nejen vlastnosti kulturního systému ve smyslu jednotlivých složek lokální kultury, ale i sociální vlastnosti tohoto systému, mezi které patří sociální kapitál a sociální soudržnost. Sociokulturní potenciál se projevuje jak v rovině vlastností celého systému (případně subsystémů) a jeho institucionalizovaného jednání, tak i v rovině vlastností, jednání a tvořivosti jeho individuálních členů (či jejich skupin) a jejich výsledků. Sociokulturní potenciál představuje vnitřně konzistentní systém, mezi jehož jednotlivými komponenty je třeba pro jeho celkovou stabilitu udržovat rovnovážný stav, tzv. konzistenci (Hubáček, 2012).

Kulturní adaptace představuje „*specifický lidský, nadbiologický způsob přetváření světa člověkem prostřednictvím výroby artefaktů, vytvářením sociokulturních regulativů a akumulace idejí*“ (Soukup, 2005, pp. 629). Na úrovni sociokulturních systémů též dochází k procesu adaptace na vnitřní i vnější změny. Kulturní adaptace tedy zahrnuje i proces vnitřních změn sociokulturního systému a jejich výsledků směřujících k stabilitě tohoto systému, která je podmínkou jeho zachování. Konkrétní způsoby, jakým jednotlivé lokální kultury (ať vědomě či nevědomě) využívají a reprodukují svůj sociokulturní potenciál, představují specifické adaptační strategie těchto lokalit.

Kulturní změna představuje nehodnotící kategorii popisující proces transformace či rekonfigurace částí sociokulturních systémů, ale i procesy vzniku či

zániku těchto systémů jako celků. Příčiny těchto reakcí sociokulturních systémů lze hledat ve vnějších a vnitřních podmínkách samotných systémů (Soukup, 2008).

2.3 Koncept veřejných kulturních služeb

Veřejné kulturní služby³ mají sedm konstitutivních znaků: univerzálnost, kontinuitu poskytování, kvalitu, cenovou dostupnost, ochranu uživatele, názorovou pluralitu obsahů, veřejnou ekonomickou i mimoekonomickou podporu. Zahrnují tyto oblasti: živá umělecká tvorba a její prezentace (Performing arts); vizuální umělecká tvorba a její prezentace (Visual arts); péče o kulturní a přírodní dědictví a jeho prezentace; rozvoj schopností, dovedností a kulturních kompetencí jedinců; shromažďování, zpracování a zprostředkování informací půjčováním a jiným zpřístupněním (knih, periodik, zvukových a zvukově obrazových nosičů, databází atp.); zprostředkování informací místními médii splňujícími kritéria veřejné kulturní služby; aktivity směřující ke kulturní emancipaci národnostních a etnických menšin, uchování jejich kulturní identity a integraci s většinovou společností; nízkoprahové sociální služby pro specifické skupiny obyvatel využívající ve své práci některých kulturních aktivit.

2.4 Kulturní politika

Kulturní politika představuje specifickou podoblast veřejné politiky, která se prostřednictvím svých nástrojů (legislativní, institucionální, řídicí a metodické nástroje, ekonomická podpora) snaží pozitivním směrem ovlivnit podmínky kulturního života a kulturu jako takovou.

2.5 Strategické plánování kultury

Strategické plánování kultury jako dílčí část **strategického řízení** představuje opakující se strategický cyklus (formulace poslání organizace, stanovení cílů, hodnocení a volba strategie, zavádění a realizace strategie, zhodnocení výsledků). Strategické řízení a plánování a aktivity s nimi související představují snahu po řízeném rozvoji subjektu (kraj, město, obec). **Strategický plán** je v tomto kontextu specifický

³ „spočívají v převážně mimotržní prezentaci, interpretaci a rozvíjení kulturního potenciálu v podobě kulturních statků hmotné i nehmotné povahy, včetně lidských schopností a dovedností. Smyslem a cílem veřejných kulturních služeb je uspokojování potřeb občanů, zvyšování kvality života, zmírňování nebo překonání společenské izolace nebo sociálního vyloučení, posílení společenské soudržnosti a identifikace obyvatel s přírodním, hmotným i sociálním prostředím lokalit i regionů, podpora rozvoje jejich znalostí, kulturních kompetencí, schopností a dovedností, jejich tvořivosti a konkurenceschopnosti, vytvoření specifického prostředí, dialogu mezi občany a samosprávou a správou obce, regionu a státu“ (Žák, 2015, p. 67).

rozvojový dokument se strukturou obsahující analytickou, syntetickou, návrhovou, realizační (implementační) část.

2.6 Neekonomické přínosy kulturní participace

Kulturní participace je aktivní způsob účasti na VKS zahrnující vlastní produkci umění a kultury, a to buď na amatérské nebo profesionální úrovni či participaci na rozhodování týkající se umění a kultury. Dále do této oblasti patří i aktivní konzumace kultury podmíněná aktivním mentálním zapojením. Zvláštním druhem kulturní participace bez aktivního zapojení je pasivní konzumace.

Pojem **přínos** označuje pozitivní efekt veřejné kulturní služby. Tento pojem předpokládá jasný kauzální vztah mezi příčinou (v tomto případě konkrétním výstupem VKS) a jejím pozitivním následkem. Pokud je tímto pozitivním následkem vnitřní změna chování či prožívání s přesahem do každodenního života jedince či komunity (nejde-li tedy jen o ohraničený prožitek spojený s participací na konkrétní kulturní službě či její konzumací), lze ho označit jako **sociální přínos**. Pro účely efektivního plánování a vyhodnocování podpory VKS je klíčové soustředit se zejména na (pozitivní) očekávané přínosy.

Přínosy kulturní participace byly pro účely disertační práce formulovány a rozděleny do těchto oblastí:

- 1) **Individuální přínosy ve smyslu osobního rozvoje** související zejména se subjektivním pocitem vlastní hodnoty, sebevědomí, kapacit (edukační efekt, získání nových či zlepšení stávajících dovedností) a pocitem jistoty v sociální interakci.
- 2) **Kolektivní přínosy, podpora rozvoje komunit:**
 - a) **Přínosy k posilování sociální soudržnosti/koheze** souvisí s širším zapojením účastníků do vztahů s ostatními členy komunity, s rozšířením povědomí a znalostí o komunitě a její konkrétní lokalitě, s vytvářením nových sociálních sítí, posílením skupinové důvěry komunity a její identity, ale i s interkulturním porozuměním a mezigeneračním kontaktem.
 - b) **Přínosy k rozvoji komunity** ve smyslu rozvoje kapacit pro kolektivní akci vedoucí k empowermentu⁴, k širší sociální inkluzi atp.

⁴ Koncept empowerment (Matarasso, 1997, str. 46) označuje „zvyšování duchovní, politické, společenské nebo ekonomické síly jednotlivců a komunit a též zvyšování důvěry ve vlastní schopnosti“.

- c) **Přínosy k vytváření obrazu lokality, posilování lokální kulturní identity.**
- d) **Přínosy k rozvoji vizí a představitosti** související např. s proměnou účastníků z pouhých dosavadních konzumentů kultury a umění na jejich tvůrce, sdílení představ a hodnot atd.
- e) **Přínosy k oblasti zdraví a well-being⁵** jedinců i komunit vedoucí k zlepšení subjektivně pocíťované kvality života účastníků.

Prostřednictvím kulturní participace v jejím obecném významu jsou jednotlivci i společnost jako celek konfrontováni s pluralitou idejí, které je ovlivňují v uvažování a rozhodování se o tématech, která se jich bezprostředně týkají (Matarasso, 1997). Výše zmíněné kategorie přínosů kultury (spojené s kulturní participací) představují mechanismy, jakými kulturní participace přispívá k vytváření individuálního veřejného jednání. Kultura v tomto smyslu ovlivňuje (Matarasso, 1997; Stanley, 2006) jak sociální, ekonomické, tak i politické jednání jednotlivce i celé skupiny.

2.7 Indikátory přínosů kultury

Pro účely analýzy přínosů podpory kultury v specifickém významu VKS je možné inspiračně čerpat zejména ze zahraničních tzv. národně orientovaných studií, které se pokouší o jakési zhodnocení konkrétních služeb spojených s konkrétním územím. V tomto smyslu je možné sledovat zejména dva způsoby uchopení tohoto tématu v dostupných studiích. První z nich představuje snahu soustředit se na analýzu přínosů zahrnutých do vyšších tematických celků, jako jsou např. sociální koheze a sociální a kulturní kapitál (Krishna & Shrader, 1999). Druhým pohledem je analýza přínosů podpory kultury ve smyslu jejich efektů k celkovému rozvoji lokální společnosti/komunity⁶.

Výše zmíněné přístupy a studie mohou posloužit jako odrazový můstek pro formulování očekávání týkající se veřejné podpory kulturních služeb, způsobů monitoringu a evaluace jejich přínosů. Podmínkou samotné efektivní evaluace přínosů veřejných kulturních služeb je konkrétní formulace očekávaných cílů a jejich cílových hodnot při přípravě a realizaci konkrétních služeb ve vztahu ke konkrétním lokalitám a komunitám (Annabel Jackson Associates, 2007).

⁵ Pojem well-being lze ale definovat nejen reduktivně ve vztahu k jednotlivci, ale také šířeji ke komunitě, jako způsob, kterým se vztahujeme k lidem kolem nás a k prostředí, které nás obklopuje. V tomto širším smyslu well-being zahrnuje i poznání míry inkluzivnosti zkoumané společnosti (či komunity) i způsoby projevení její vlastní kulturní diverzity a respektu k ní.

⁶ Metodiky *Social Capital Module* v rámci *UK General Household Survey*⁶ či *Social Capital Assessment Tool (SCAT)* viz např. studie (Ministry for Culture and Heritage New Zealand, 2009; Mercer, 2002).

3. Analytická část

3.1 Rešerše státní koncepce kulturní politiky z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování⁷

Aktuální dokument *Státní kulturní politiky na léta 2015-2020*⁸ (Ministerstvo kultury ČR, 2015) se v porovnání s předchozími dokumenty zdá jako vykročení správným směrem. Potenciální přínosy a sociální dopady veřejných kulturních služeb jsou nicméně zmíněny jen velmi okrajově, bez vzájemného vztahu a mechanismu účinku a bez vazeb na konkrétní cíle a opatření. Potenciální přínosy a sociální dopady jsou stále vnímány poměrně úzce a bez hlubšího vztahu k lokální společnosti a její kultuře. V tomto smyslu dokument poněkud postrádá skutečně silné a o výsledky analýz opírající se argumenty dokládající nutnost podpory tohoto typu služeb z veřejných zdrojů. Koncepce *Státní kulturní politiky na léta 2015-2020* nerozlišuje pasivní a aktivní kulturní participaci a jejich přínosy. Ačkoliv je občan chápán jako aktivní činitel, uchovatel, šířitel a tvůrce kulturních hodnot, je podceněn význam jeho případné participativní role při rozhodování a realizaci kultury. Nedostatečná pozornost je též věnována samotné identifikaci cílových skupin příjemců, např. ve smyslu nedostatečné formulace příčin ohrožení specifických skupin populace sociálním vyloučením a vazbě tohoto tématu na další koncepční dokumenty státní politiky.

3.2 Rešerše koncepčních materiálů vybraných příspěvkových organizací z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování

Přístup vybraných kulturních institucí (tři nejvýznamnější příspěvkové organizace v rámci ČR: Národní technické muzeum, Národní muzeum, Uměleckoprůmyslové museum v Praze) ilustruje, jakým způsobem se ke státům deklarované snaze o efektivní plánování a realizaci dílčích oblastí veřejných kulturních služeb staví významné kulturní instituce, podporované z veřejných prostředků. Tyto instituce se ve svých koncepčních dokumentech (Národní muzeum, 2004 a 2009; Národní technické muzeum, 2012; Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2010) zaměřují především na instrumentální cíle spojené s rozvojem vlastní organizace a

⁷ V disertační práci jsou porovnávány koncepce kulturních politik 2009-2014 a 2015-2020. Pro účely tohoto dokumentu však uvádím pouze analýzu aktuálního dokumentu.

⁸ (s výhledem do roku 2025)

naplňováním jejího poslání, nikoliv však na efekty, pozitivní přínosy činnosti organizace jako takové. Přínosy návštěvníkům a snaha po identifikaci jejich potřeb (ve vztahu k prezentaci a interpretaci kulturních statků) jsou vnímány značně omezeně.

3.3 Rešerše krajských koncepčních dokumentů z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování

Analyzované koncepce Jihočeského kraje (*Program rozvoje Jihočeského kraje 2014-2020*) a Kraje Vysočina (*Strategie kraje Vysočina 2020*) mají několik shodných rysů, které lze vnímat jako nedostatky v efektivní podpoře veřejných kulturních služeb. Kultura je jimi vnímána jen velmi úzce jako hodnota zejména ve vztahu k nemovitým kulturním památkám a jejich potenciálu pro cestovní ruch a cílovou skupinu turistů. Kultura není pro lokální společnost funkčním prvkem, ale je obecně spíše estetickou nadstavbou a atraktivní náplní volného času obyvatel. Význam kulturních služeb pro občany a lokální kulturu je silně upozaděn. Kraje se téměř nevěnují analýze problémových oblastí v kultuře, stejně tak opomíjejí cílové skupiny a propojenost oblasti kultury s dalšími oblastmi (jako jsou vzdělávání, ochrana a prezentace přírodního dědictví nebo např. sdružování kolem kulturních aktivit v rámci sociálních služeb atd.).

3.4 Rešerše koncepčních materiálů vybraných měst z hlediska postavení kultury, deklarovaných přínosů veřejných kulturních služeb, možnosti jejich monitoringu a vyhodnocování

U všech tří měst lze v aktualizovaných koncepčních materiálech⁹ vlivem spolupráce v rámci projektu NAKI sledovat pozitivní trend snahy o efektivní podporu kulturních služeb veřejného charakteru. V koncepčních materiálech je obecně akcentována snaha po větší koncepčnosti kultury ve smyslu realizací dlouhodobých koncepcí a jejich souladu s obecnými strategickými materiály města.

Dokumenty měst Velké Meziříčí a Český Krumlov vznikly v přímé spolupráci s řešitelským týmem projektu NAKI. Jejich formální struktura i jejich široké pojetí kulturních služeb jsou tedy v rámci jeho pojetí v projektu NAKI shodné. Mají též i shodně definované jednotlivé cílové oblasti, které jsou ale již naplněny konkrétními opatřeními vzhledem ke konkrétní situaci a potřebám jednotlivých měst.

⁹ V případě Blatné jde o aktualizaci strategického plánu, v Českém Krumlově i Velkém Meziříčí jde o koncepční materiály zaměřené již konkrétně na oblast kultury (koncepce podpory kultury města).

Nejpodrobněji se evaluaci a monitoringu tohoto typu služeb (VKS) v porovnání s ostatními městy věnuje Blatná, ostatní města většinou nemají u jednotlivých konkrétních opatření uvedeny ani základní informace týkající se předpokládané realizace, konkrétních indikátorů ani zdrojů dat.

Všechna tři města deklarují potřebu systematického sběru dat o nabídce a poptávce, případně infrastrukturu týkající se veřejných kulturních služeb, která by měla být podkladem k rozhodování o jejich podpoře.

V nových koncepčních materiálech Českého Krumlova i Meziříčí jsou obecně zmíněny přínosy a dopady podpory kulturních služeb. Tyto přínosy i dopady jsou však deklarovány pouze obecně, bez vztahu ke konkrétním opatřením a projektům. Není tedy zcela jasné, co přesně si města kromě instrumentálních cílů (např. rozšíření nabídky) od opatření a konkrétních projektů slibují. Vzhledem k deklarované snaze o vytvoření monitorovacích a evaluačních systémů lze předpokládat, že ke konkrétnější formulaci jednotlivých očekávání od konkrétních projektů dojde teprve v návaznosti na vytvoření těchto systémů a dalších souvisejících analytických dokumentů. Současné dokumenty lze tedy i k jejich platnosti (2014-2020) vnímat jako první krůčky ke vzniku efektivního systému podpory kultury, který by se zaměřoval vedle dosud preferovaných kvantitativních ukazatelů (např. návštěvnost akcí) spíše na kvalitativní význam efektů této podpory.

3.5 Analýza přínosů veřejných kulturních služeb ve městech Český Krumlov, Velké Meziříčí, Blatná

Tato oblast přínosů souvisí s uspokojováním hlubších potřeb spojených s vnímáním a subjektivním prožíváním. Je spojena se způsobem a kvalitou uspokojování jak specifických kulturních, tak i obecných potřeb, ale i s osobním rozvojem. Za cíleně aspirované, očekávatelné a skutečně realizované přínosy kulturních služeb lze však ve zkoumaných městech označit jen některé¹⁰. Zatímco některé z těchto přínosů veřejných kulturních služeb mají čistě individuální význam, jiné přispívají i k rozvoji komunity.

- Přináší zábavu, odpočinek a rozptýlení

V tomto smyslu může kulturní participace ve svých efektech kompenzovat pracovní nebo jiné zatížení. Tento typ přínosů je ve vybraných městech v souvislosti s kulturními službami zamýšlený a dle respondentů i reálný.

¹⁰ Na základě rešerše koncepčních materiálů vybraných měst, šetření poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb, šetření obyvatel.

- Rozvíjí kreativitu a imaginaci

Obecně je tento typ přínosů ve městě dle poskytovatelů a podporovatelů veřejných služeb zamýšlený a očekávaný, je však městy vnímán pouze ve velmi obecném významu. Lze předpokládat, že je tento přínos i reálný, ovšem v současnosti je jen velmi těžko měřitelný a jeho analýza přísluší oboru psychologie.

- Umožňují aktivní trávení volného času

Kulturní služby nabízí příležitost ke kultivovanému trávení volného času, a to nejen dospělých, ale zejména specifické skupiny dětí a mládeže a úzce souvisí i s prevencí sociálně patologických jevů ve smyslu vytvoření možností a vzorů pro nedevidantní trávení volného času. Tento typ přínosů je ve vybraných městech v souvislosti s kulturními službami zamýšlený, a dle respondentů i reálný.

- Obohacují účastníky (uměleckými) zážitky

Kulturní služby dle zástupců poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb ve vybraných městech vytváří příležitost pro seberealizaci, duševní rozvoj (např. prostřednictvím probuzení latentních kulturních potřeb a zájmů) a uspokojení kulturních potřeb obyvatel.

Přínosy k rozvoji kompetencí

- Rozvíjí dovednosti a znalosti

Rozvojem kompetencí může být myšlen jak rozvoj znalostí a dovedností v jejich obecném smyslu (např. rozvoj komunikačních dovedností atd.), tak v jejich specifickém smyslu v podobě zvýšení a rozvoje kompetencí ke kreaci kultury (např. zvládnutí řemeslné stránky tvořivých činností/umělecké techniky) a k její interpretaci (znalosti a dovednosti spojené se specifickými komunikačními jazyky kultury a umění uměleckými žánry a formami). U analyzovaných měst jsou tyto typy přínosů (v jejich specifickém smyslu) očekávány. Lze předpokládat, že jsou i reálné, avšak dosavadní šetření ve městech se této oblasti přínosů věnovala pouze okrajově.

- Poskytují příležitosti a posilují tendence k zapojení se do kultury

Tato oblast přínosů je městy (koncepčními materiály i zástupci poskytovatelů a podporovatelů) vnímána často jen obecně ve smyslu poskytnutí příležitosti ke kultivovanému trávení volného času a uspokojení kulturních potřeb. Jako efekt kulturní participace vedle výše zmíněného rozvoje kompetencí lze obecně předpokládat i stimulaci samotného zájmu o kulturu (i ve vztahu ke konkrétní instituci) a podporu subjektivního pocitu sebedůvěry v kultuře (např. v konkrétní

podobě kulturní participace). Zájem a sebedůvěra v oblasti kultury jsou obecně stimulovány zvýšením kompetencí k participaci na kultuře.

Přínosy k rozvoji komunity

- Posilují sociální kohezi a soudržnost

Tato oblast přínosů je městy očekávána, dle obyvatel je reálná. Je vnímána zejména ve smyslu uspokojení sociálních potřeb prostřednictvím vytváření příležitostí pro setkávání lidí, navazování a udržování kontaktů, účasti na společenském životě a dění ve městě a integraci sociálně vyloučených skupin obyvatel.

- Prevence společensky nežádoucího jednání (sociální patologie).

A to zejména skrze naplnění volného času žádoucími aktivitami u skupiny dětí a mládeže. Tento efekt je (ač okrajově) ve městech očekáván. Případný monitoring a evaluace naplňování tohoto přínosu jsou však ve vybraných městech z praktického hlediska jen velmi obtížné.

- Aktivní zapojení obyvatel do veřejného života

Dle šetření zástupců podporovatelů a poskytovatelů veřejných kulturních služeb je jedním z přínosů aktivní zapojení občanů do přípravy i realizace jednotlivých kulturních akcí. Tato tzv. aktivizace obyvatel souvisí se širším zapojením obyvatel do veřejného života, a může dle odborné literatury vést až k tzv. empowermentu. Na úrovni zkoumaných měst však dochází dle realizovaných šetření u jejich obyvatel pouze k zapojení se do oblasti kulturních aktivit a přesah jejich aktivit ve smyslu zmíněného empowermentu zde nebyl zaznamenán. Ani není reálně očekáván.

- Posílení lokální identity

Přínosy související s touto oblastí jsou ve městech vnímány především ve smyslu posilování identifikace občanů s městem a jejich pozitivního vztahu k němu. Souvisí také s posilováním pocitu sounáležitosti obyvatel města nebo jeho skupin a podporou pospolitého života.

- Zvýšení atraktivity města

Dle zástupců poskytovatelů, podporovatelů veřejných kulturních služeb ve vybraných městech, ale i dle odpovědí v šetření obyvatel, zvyšují veřejné kulturní služby atraktivitu města pro obyvatele i návštěvníky a přispívají k propagaci a reprezentaci města. Spolu s rozvojem prestiže města může také docházet k posílení jeho role jako kulturního centra. Rozvoj veřejných kulturních služeb může ze své podstaty přispívat k ochraně, udržování, ožívání a prezentaci kulturního a přírodního dědictví a zároveň posilovat vztah obyvatel k nim.

3.6 Shrnutí nejdůležitějších zjištění z šetření podporovatelů, poskytovatelů veřejných kulturních služeb a postojů obyvatel vybraných měst

Zástupci poskytovatelů veřejných kulturních služeb často o své vlastní činnosti neuvažují ve smyslu přínosů, které by měla tato činnost městu a občanům přinést, ale pouze v užším smyslu cílů vlastní organizace.

Zástupci poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb označují za **přínosy** veřejných kulturních služeb **městu** zejména propagaci či reprezentaci města, následně pak posilování identifikace obyvatel s městem související s posilováním pocitu sounáležitosti obyvatel měst nebo jeho skupin.

Zástupci poskytovatelů a podporovatelů veřejných kulturních služeb akcentují jako **přínosy občanům** zejména rozvoj jejich schopností a dovedností, rozvoj kulturních kompetencí a příležitost k aktivnímu kultivovanému trávení volného času. Na rozdíl od občanů však přínos zábavy a odpočinku zmiňují jen okrajově.

Nevyhovující nabídka kulturního vyžití nepředstavuje pro obyvatele vybraných měst (a to jak pro mládež, tak i dospělé) důležitý důvod k odstěhování se z města.

Postoje obyvatel (mládeže i dospělých) jednotlivých měst k očekávání od vlastní účasti na kulturních aktivitách i k přínosům kulturních zařízení i akcí městu, jsou navzdory odlišné reálné situaci v oblasti poskytování veřejných kulturních služeb velmi podobné.

Obyvatelé všech měst (mládež i dospělí) velmi podobně očekávají od své účasti na kulturních aktivitách zejména přínos zábavy (a odpočinku) a naplnění sociální funkce.

Obyvatelé (mládež i dospělí) **od vlastní účasti na kulturních aktivitách** spíše neočekávají využití vlastních tvůrčích schopností, dovedností a uplatnění zájmů.

Obyvatelé (mládež i dospělí) **od kulturních zařízení i akcí městu** spíše neočekávají přínos prevence společensky nežádoucího jednání některých skupin obyvatel.

Mládež má od své vlastní účasti na kulturních aktivitách, ale i od přínosů kulturních zařízení i akcí městu nižší očekávání než dospělí obyvatelé. Přínosy kulturních zařízení městu však mládež jako celek očekává obecně výrazně častěji než přínosy spojené s vlastní účastí na kulturních aktivitách.

Nejčastěji očekávají přínosy od své vlastní účasti na kulturních aktivitách a od kulturních zařízení města v rámci mládeže studenti SŠ. V porovnání s nimi učni očekávají přínosy od své vlastní účasti na kulturních aktivitách, ale i přínosy kulturních zařízení města výrazně méně často.

4. Závěr

Plánování a realizace kultury, kulturních služeb veřejné povahy na úrovni měst Český Krumlov, Velké Meziříčí a Blatná, představuje jedinečný způsob lokálních společností, jak uspokojovat potřeby obyvatel vlastními prostředky z vlastních zdrojů. Ze strany měst jde o vědomou snahu o řízený rozvoj lokální kultury, a v tomto smyslu tedy o kulturní změnu v jejím pozitivním významu. Konkrétní způsoby plánování a realizace veřejných kulturních služeb jednotlivými městy, ve smyslu cíleného nakládání se sociokulturním potenciálem lokální kultury, reprezentují jedinečné adaptační strategie těchto konkrétních lokalit. Evaluace veřejných kulturních služeb (efektivita jejich plánování a realizace) je proto i ve vztahu ke snaze o účelné využívání finanční podpory z veřejných zdrojů důležité téma nejen na úrovni lokální, ale i státní kulturní politiky.

Podmínkou evaluace tohoto typu služeb je však přesná formulace očekávaných efektů, které mají svým uživatelům přinést. V teoretické části disertační práce jsem vystihla přístupy k tomuto tématu v soudobých studiích jak v českém, ale hlavně v mezinárodním kontextu. Podpora tohoto typu služeb, hlavně ve vazbě na aktivní kulturní participaci účastníků a účastnic, může lokálním společenstvem přinášet velmi širokou škálu pozitivních efektů od dílčích individuálních přínosů po sociální dopady pro širší komunitu.

Má analýza vybraných koncepčních a strategických materiálů (vybraných českých měst, krajů, ale i kulturní politiky na národní úrovni a významných kulturních institucí) poukázala na nízkou míru využití efektů veřejných kulturních služeb pro rozvoj lokalit a regionů a její dílčí problémové oblasti. Tento stav je zapříčiněn mimo jiné právě reduktivním vnímáním kultury a možných přínosů veřejných kulturních služeb a nepřilíš efektivním plánováním tohoto typu služeb. Metoda strategického plánování rozvoje území patří již několik let ke standardu. Pro oblast kultury, která bývá v porovnání s ostatními oblastmi považována za méně důležitou, je však vcelku novým přístupem. Na úrovni kraje a jednotlivých měst může narážet na zaběhnuté způsoby myšlení a status quo v praxi podpory veřejných kulturních služeb. Na všech úrovních kulturní politiky (úrovni státu, krajů, měst), které je nutné analyzovat pro širší

pochopení kontextu strategického plánování městy, lze nalézt společné znaky ve smyslu případných nedostatků či překážek pro skutečně efektivní podporu veřejných kulturních služeb.

Současné koncepční dokumenty měst Český Krumlov, Velké Meziříčí a Blatná avizují potřebu vytvoření monitorovacího i evaluačního mechanismu veřejných kulturních služeb. Města deklarují širší chápání kultury, kulturních služeb a jejich možných přínosů, v této fázi však zatím bez bližší specifikace. Situace každého z analyzovaných měst je zcela jedinečná a vychází z konkrétních podmínek vývoje těchto lokálních společností. Přesto však vykazuje situace všech měst, jak je patrné například z velmi podobných názorů poskytovatelů, podporovatelů veřejných kulturních služeb, ale i názoru obyvatel na reálné přínosy poskytovaných veřejných kulturních služeb, společné rysy.

Na základě provedené analýzy lze pro města navrhnout následující společná stručná doporučení, jejichž realizace by mohla vést k větší míře využití efektů veřejných kulturních služeb pro rozvoj těchto lokálních společností. Klíčovou se z hlediska efektivní podpory veřejných služeb, kromě vytvoření metod monitoringu a evaluace, zdá zejména důkladná analýza potřeb konkrétních cílových skupin uživatelů v rámci těchto lokálních společností a případných překážek jejich kulturní participace. Na této lokální úrovni lze mnohem účinněji vytvářet konkrétní opatření, která by měla nejen dílčí přínosy, ale i systémové pozitivní dopady (sociální dopady) na konkrétní komunity těchto lokalit. Za zásadní lze v tomto smyslu označit snahu o co nejaktivnější zapojení obyvatel nejen do celého procesu kulturního plánování a jeho finální realizace, ale i do kulturní participace (v jejím co nejširším smyslu). Přínosné by v tomto smyslu bylo například předávání zkušeností v rámci tzv. partnerství měst se zahraničními městy, které mají s kulturním plánováním větší zkušenosti.

5. Výběr z literatury a zdrojů

American Planning Association. (n. d.). *Community Character. How arts and cultural strategies create, reinforce, and enhance sense of place.* [online]. [cit. 18. 8. 2015]. Dostupné z: <<https://www.planning.org/research/arts/briefingpapers/character.htm>>.

Annabel Jackson Associates. (2007). *Community Arts Impact - Evaluation Model and Toolkit. Evaluation Report to the Arts Council of Wales.* [online]. [cit. 1. 9. 2015]. Dostupné z: <<http://www.artswales.org.uk/3102.file.dld>>.

Australian Expert Group in Industry Studies of the University of Western Sydney. (2004). *Social Impact of Participation in the Arts and Cultural Activities. Stage Two*

Report. Evidence, Issues and Recommendation. [online]. [cit 1. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.arts.tas.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/23627/Social_Impacts_of_the_Arts.pdf>.

Canada Council for the Arts. (2012). *Expanding the Arts Deaf and Disability Arts, Access and Equality Strategy*. Equity Office, Council Secretariat and Strategic Initiatives. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://canadacouncil.ca/council/research/find-research/2012/expanding-the-arts-deaf-and-disability-arts>>.

Centrum pro otázky životního prostředí UK V Praze. (n. d.). *Co jsou to indikátory?* [online]. [cit. 18. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.czp.cuni.cz/czp/index.php/cz/oddeleni-indikatoru-environmentalni-udrzitelnosti/12-co-jsou-to-indikatory>>.

Coulthard, M., Walker, A., & Morgan, A. (2001). *Assessing people's perceptions of their neighbourhood and community involvement: part 1: a guide to questions for use in the measurement of social capital based on the General Household Survey module*. Office for national Statistic (UK). [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://www.nice.org.uk/proxy/?sourceUrl=http%3A%2F%2Fwww.nice.org.uk%2Fnicemedia%2Fdocuments%2Fpeoplesperceptions.pdf>>.

Creative City Network of Canada (CCNC). (2010a). *Cultural Planning Toolkit: A Partnership between 2010 Legacies Now and Creative City Network of Canada*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.creativecity.ca/database/files/library/cultural_planning_toolkit.pdf>.

Creative City Network of Canada (CCNC). (2010b). *The Public Art Toolkit*. Vancouver: CCNC [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.creativecity.ca/database/files/library/Public_Art_Toolkit%282%29.pdf>

Dudová, Z. (2015). *Přínosy podpory veřejných kulturních služeb*. In Opletalová, L. a kol. (2015). *Lokální funkce kultury. Analýza a evaluace kulturních služeb* (pp. 103-119). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

Gordon, J. & Beilby-Orrin, H. (2007). *International Measurement of the Economic and Social Importance of Culture, OECD Statistics Working Papers, No. 2007/03*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. DOI: 10.1787/5k92znx7sc30-en.

Holden, J. (2006). *Cultural Value and the Crisis of legitimacy. Why culture needs a democratic mandate*. [online]. [cit 15. 9. 2014]. Dostupné z: <<http://www.demos.co.uk/files/Culturalvalueweb.pdf?1240939425>>.

Hubáček, O. (ed) et al. (1995). *Funkce lokální kultury v inovaci životního stylu: Souhrnná studie*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

Hubáček, O., Opletalová, L., & Matějů, M. (2009). *Sociokulturní adaptace malých měst: kulturní a sociální změny v lokální společnosti 1992 až 2008*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

Hubáček, O. (2012). *Sociokulturní adaptace lokálních společenství*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

International Intelligence on Culture, Cultural Capital Ltd. and Partners. (2005). *Hong Kong Arts & Cultural Indicators*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.academia.edu/1087564/Hong_Kong_Arts_and_Cultural_Indicators_Research_Report>.

J. W. McConnell Family Foundation. (2013). *Art of Resilience, the resilience of Art. A Paper on the contribution of art and culture to urban resilience and livability*. Wasan Island Resiliency Dialogues June 28 - July 3. 2013. [online]. [cit 12. 9. 2014]. Dostupné z: http://www.mcconnellfoundation.ca/assets/Media%20Library/Reports/Art_of_Resilience%20.pdf.

Kaiser, M. (2009). *Strategické plánování v umění*. Praha: Institut umění - Divadelní ústav, Velvyslanectví USA v ČR.

Krishna, A., & Shrader, E.. (1999). *Social Capital Assessment Tool*. Prepared for the Conference on Social Capital and Poverty Reduction, Washington, D. C. The World Bank, June 22-24. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://siteresources.worldbank.org/INTSOCIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Assessment-Tool--SOCAT-/sciwp22.pdf>>.

Madden, Ch. (2005). *Statistical Indicators for Arts Policy*. International federation of Arts Councils and Culture Agencies (IFACCA) D'Art report number 8. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ifacca.org/topic/statistical-indicators-for-arts-policy/>>.

Matarasso, F. (1997). *Use or Ornament? The social impact of participation in the arts*. Gloucestershire: Comedia. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.culturenet.cz/res/data/004/000571.pdf>>.

Matarasso, F. (1999). *Towards a local Culture Index. Measuring the cultural vitality of communities*, Comedia. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.demos.be/uploads/tx_bworxebib/Towards_a_Local_Cultural_Index.pdf>.

McCarthy, K. F., Ondaatje, E. H., Zakaras, L. & Brooks, A.. (2004). *Gifts of the Muse. Reframing the debate About the Benefits of the Arts*. Research in the Arts, (RAND Corporation) [online]. [cit 28. 8. 2015]. Dostupné z: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2005/RAND_MG218.pdf>.

Mercer, C. (2002). *Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*. The Bank of Sweden Tercentenary Foundation, Sida & Colin Mercer. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.academia.edu/786688/Towards_Cultural_Citizenship_Tools_for_Cultural_Policy_and_Development>.

Mercer, C. (n. d.). *Projects recently completed or underway*. [online]. [cit 18. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://sites.google.com/site/colinmercer52/home/projects-underway>>.

Mills, D., & Brown, P. (2004). *Art and Wellbeing: A guide to the connections between Community Cultural Development and Health, Ecologically Sustainable Development, Public Housing and Place, Rural Revitalisation. Community Strengthening, Active*

Citizenship, Social Inclusion and Cultural Diversity. Australia Council for the Arts. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.australiacouncil.gov.au/__data/assets/pdf_file/0007/33937/entire_document.pdf>.

Ministerstvo kultury ČR. (2011). *Koncepce památkové péče v ČR 2011-2016*. [online]. [cit 1. 9. 2015]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepce-dokumenty/koncepce-pamatkove--pece-99649/>>.

Ministry for Culture and Heritage New Zealand. (n. d.) *Cultural Indicators for New Zealand*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.mch.govt.nz/research-publications/cultural-statistics/cultural-indicators-new-zealand-2009>>.

Mockovčiaková, A. (hl. řešitelka) et al. (2005). *Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti kultury: Závěrečná zpráva k projektu. Příloha III. Reforma veřejné správy. Vývoj a některé aspekty postavení veřejných služeb kultury v rozhodování územní samosprávy*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu.

Musil, J.. (2008). *Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti*. Praha: CESES Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.

National Economic and Social Forum. (2007). *The Arts, Cultural Inclusion and Social Cohesion*. NESF Report 35. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://files.nesc.ie/nesf_archive/nesf_reports/NESF_35_full.pdf>.

National Endowment for the Art. (2007). *The Arts and Civic Engagement: Involved in Arts, Involved in Life*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://www.arts.gov/sites/default/files/CivicEngagement.pdf>>.

National Endowment for the Art. (2009). *Art-Goers in Their Communities: Patterns of civic and Social Engagement*. NEA Research Note #98. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://www.arts.gov/sites/default/files/98.pdf>>.

Nichols, B. (1997). *Volunteering and performing Arts Attendance: More evidence from the SPPA*. Washington: National Endowment for the Art. NEA Research Note #94. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<https://www.arts.gov/sites/default/files/94.pdf>>.

Patočka, J., & Heřmanová, E. (2008). *Lokální a regionální kultura v České republice*. Praha: ASPI.

Patočková, V., Čermák, D., & Vojtíšková, K. (editoři) et al. (2012). *Kultura v krajích České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Příkryl, J. (2005). *Kvalita strategického plánování na lokální úrovni v ČR*. In: Mockovčiaková, A. (hl. řešitelka), (2006). *Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti kultury: Závěrečná zpráva k projektu. Příloha III. Reforma veřejné správy. Vývoj a některé aspekty postavení veřejných služeb kultury v rozhodování územní samosprávy*. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu.

Půček, M., & Koppitz, D. (2012). *Strategické plánování a řízení pro města, obce a regiony*. Praha: Národní síť Zdravých měst ČR.

Reeves, M. (2002). *Measuring the economic and social impact of the arts: a review*. Arts Council of England. [online]. [cit 1. 10. 2015]. Dostupné z: <<http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/documents/publications/340.pdf>>.

Soukup, V. (2008). *Základy kulturologie*. Praha: Akademie veřejné správy o.p.s.

Soukup, V. (2009). *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.

Stanley, D. (2006). *Introduction: The Social Effect of Culture*: [online]. Canadian Journal of Communication, Vol 31, No 1, 2006. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1744/185>>.

Šafr, J., & Sedláčková, M., (2006). *Sociální kapitál, Koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

The Australian Bureau of Statistics National Centre for Culture and Recreation Statistics. (2007). *Vital Signs. Cultural Indicators for Australia. Cultural Indicators for Australia. First edition - form consultation*. Department of Culture and the Arts. Government of western Australia. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.dca.wa.gov.au/Documents/New%20Research%20Hub/Vital%20Signs%20consultation%202014/Documents/Vital_Signs_Report.pdf>.

The Hong Kong Special Administrative Region Government. (2004). *Study on Hong Kong Creativity Index*. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/Hui.pdf> 2005.>.

The Hong Kong Special Administrative Region Government. (2005). *Study on Creativity Index*. [online]. [cit 1.8. 2014]. Dostupné z : <<http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/Hui.pdf>>.

Walker, C., Fleming, C., & Sherwood, K. (2003). *Arts Participation. Steps to Stronger Cultural and Community Life*. The Urban Institute. The Wallace Foundation. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.urban.org/uploadedpdf/310827_steps.pdf>.

UNESCO. (1996). *Our Creative Diversity: Summary*. CLT-96/WS-6. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001055/105586e.pdf>>.

UNESCO. (2010). *Towards a UNESCO Suite of indicators on Culture and Development (2009-2010)*. Literature Review. [online]. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Conv2005_CD_indicators_Literature.pdf>.

UNESCO. (2012). *Measuring Cultural Participation. 2009 Framework for Cultural Statistic Handbook*. No. 2. UIS/2012/CUL/TD/11. [cit 1. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uis.unesco.org/culture/Documents/fcs-handbook-2-cultural-participation-en.pdf>>.

UNESCO. (2014). *Culture for Development Indicators*. [online]. [cit 18. 8. 2014]. Dostupné z: <<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/cultural-diversity/cultural-expressions/programmes/culture-for-development-indicators/>>.

Vojtíšková, K., Mička, K., Poláková, M., Patočková, V., & Vajdová, Z. (2015). *Metodika tvorby koncepčních dokumentů pro rozvoj kultury a podporu cestovního ruchu s využitím participativních přístupů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Walach, V. (2009). *Sociálně vyloučené oblasti z hlediska hrozeb a rizik*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.

Žák, J. (2015). *Veřejné kulturní služby*. In Hubáček, O., Opletalová, L., Půtová, B., Soukup, M., Soukup, V., & Žák, J. *Lokální funkce kultury. Teoreticko metodologická východiska evaluace kulturních služeb* (pp. 65-94). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.